

Het aantal joden in Nederland anno 2000: een toepassing van alternatieve methoden om de omvang van niet-geregistreerde populaties te schatten

Evert VAN IMHOFF, Aart C. LIEFBROER, Frans VAN POPPEL, Hanna
VAN SOLINGE en Edith DOURLEIJN

*Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI), Postbus 11650,
2502 AR, Den Haag, Nederland*

Abstract. Dit artikel presenteert een tweetal schattingen van de omvang van de joodse populatie in Nederland. De eerste methode maakt gebruik van een demografische vooruitberekening over de periode 1966-2000, gebaseerd op: een integrale telling van de halachische joden in Nederland per 1966; veronderstellingen ten aanzien van sterfte, vruchtbaarheid en migratie over 1966-2000; en een bijschatting van de zogenoemde 'vader-joden'. De tweede methode is gebaseerd op de zogenoemde vangst-hervangstmethode. In het kader van het Onderzoek onder de joden in Nederland 1999 is een steekproef getrokken van 1.036 personen. Door voor verschillende administratieve bestanden van joodse personen na te gaan welk percentage van deze personen tevens in de steekproef werd aangetroffen, kan een schatting worden gemaakt van de totale populatie joden in Nederland anno 2000. De resultaten van beide methoden wijzen uit dat de omvang van de totale populatie joden in Nederland (inclusief buitenlandse joden) tussen de 41.000 en 45.000 ligt, met 43.000 als meest waarschijnlijk geachte schatting. Hiervan betreft 70 procent halachische joden en 30 procent vader-joden.

Trefwoorden: schatting; Joden, methodes, Nederland.

The number of Jews in the Netherlands, 2000: an application of alternative methods to estimate the size of non-registered populations. This article presents two estimates of the size of the Jewish population in the Netherlands. The first estimate uses a demographic projection over the period 1966-2000 based on: an exhaustive enumeration of the halachic Jews in the Netherlands as per 1966; hypotheses with respect to mortality, fertility and migration over 1966-2000; and an additional estimate of the so-called 'father-Jews'. The second estimate is based on the so-called capture-recapture method. In a research project on Jews in the Netherlands, in 1999 a sample has been drawn of 1,036 persons. For several administrative databases of Jewish persons, it has been checked what percentage of these persons was also included in the 1999 survey sample. This allows one to estimate the total Jewish population in the Netherlands. The results of both methods indicate that the size of the total Jewish population in the Netherlands (including foreign Jews) is between 41,000 and 45,000, with 43,000 as the most likely estimate. These are 70 per cent of halachic Jews and 30 per cent are father-Jews.

Keywords: estimate; Jews; the Netherlands; methods.

1. Inleiding

De omvang van veel deelpopulaties in de Nederlandse samenleving kan op een betrouwbare wijze worden vastgesteld met behulp van beschikbare informatie uit registraties of grootschalige surveys. Dit geldt echter lang niet voor alle deelpopulaties. Eén reden hiervoor is dat er in allerlei registraties slechts een beperkt aantal kenmerken van personen wordt vastgelegd. Zo bevat de GBA¹ wel informatie over zaken als sekse, leeftijd en burgerlijke staat van de ingezetenen van Nederland, maar geen informatie over andere interessante kenmerken zoals opleidingsniveau, godsdienst en beroep. Als gevolg hiervan is aan de hand van de GBA geen schatting te maken van de omvang van allerlei deelpopulaties, zoals aanhangers van diverse godsdiensten of bepaalde beroepsbeoefenaren. In het verleden vulde de Volkstelling deels deze leemte, doordat daardoor eens per tien jaar informatie over diverse kenmerken van de bevolking beschikbaar kwam en er op basis van deze informatie ook een schatting kon worden gemaakt van de omvang van de populaties die deze kenmerken bezaten. Voor een deel is deze functie van de Volkstelling overgenomen door grootschalige surveys, zoals het Woningbehoefte-onderzoek (WBO) en de Enquête Beroepsbevolking (EBB), beide van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Aan het gebruik van dergelijke surveys kleven echter diverse nadelen. Zo zijn deze surveys niet geschikt om de omvang van relatief kleine populaties enigszins

¹ Gemeentelijke Basisadministraties, ofwel het Nederlandse bevolkingsregister.

betrouwbaar te schatten. Daarnaast kunnen deze surveys als gevolg van selectieve nonresponse onjuiste schattingen van de omvang van diverse deelpopulaties opleveren (Visscher, 1997).

Het ontbreken van overheidsregistraties van diverse subpopulaties is veelal een bewuste keuze. Zo is er in het verleden bewust voor gekozen om het lidmaatschap van een kerkgenootschap niet meer in de registratie van de Burgerlijke Stand vast te leggen. In sommige gevallen is deze registratie overgenomen door niet-overheidsinstanties. Zo hebben diverse kerkgenootschappen hun eigen centrale ledenadministraties opgezet. Echter, in veel gevallen ontbreken —enigszins complete— centrale registraties ten enen male. Dit maakt het onmogelijk om dergelijke registraties te gebruiken om de omvang van bepaalde deelpopulaties in de samenleving te bepalen. Toch zijn allerlei actoren in de samenleving —overheidsdiensten, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties— soms toch geïnteresseerd in een schatting van de omvang van deelpopulaties waarover geen volledige registraties of betrouwbaar statistisch materiaal beschikbaar is. De vraag doet zich dan voor onder welke condities en op welke wijze het toch mogelijk is om een enigermate betrouwbare schatting van de omvang van dergelijke deelpopulaties te maken. In dit artikel zal een tweetal methoden om een dergelijke schatting te maken worden besproken en geïllustreerd aan de hand van de schatting van de omvang van de joodse bevolkingsgroep in Nederland.

De twee methoden die in dit artikel de revue zullen passeren zijn (i) de historische vooruitberekenningsmethode en (ii) de vangst-hervangstmethode. De historische vooruitberekenningsmethode maakt gebruik van standaard demografische prognosetechnieken, maar past deze toe op een beginpopulatie in het verleden. Met behulp van veronderstellingen over de ontwikkelingen in demografische parameters tussen het startpunt van de prognose en het heden wordt een schatting gemaakt van de omvang van de populatie in het heden. De vangst-hervangstmethode is afkomstig uit de biologie, waar zij wordt gebruikt om de omvang van diverse dierpopulaties te schatten. Haar toepassing in de demografie stoelt op de vergelijking van meer deelbestanden met persoonsinformatie over leden van de betrokken populatie. Door na te gaan welk percentage van de leden van een populatie voorkomt in meer dan één van de betrokken bestanden kan een schatting worden gemaakt van de omvang van de totale populatie.

In dit artikel zullen beide methoden worden geïllustreerd aan de hand van een voorbeeld, te weten de schatting van het aantal joden dat in Nederland

anno 2000 woonachtig is. Voordat dit gebeurt zal in paragraaf 2 kort worden stilgestaan bij de reden van de keuze van dit voorbeeld. In paragraaf 3 worden de beschikbare historische bronnen omtrent de omvang van de joodse populatie besproken. Paragraaf 4 behandelt de werkwijze en resultaten van de historische vooruitberekenningsmethode. Werkwijze en resultaten van de vangst-hervangstmethode worden besproken in paragraaf 5. Het artikel wordt afgesloten met een samenvatting en bespreking van de voornaamste resultaten van deze studie.

2. Achtergrond van de schatting van de joodse populatie in Nederland

Informatie over de joden in Nederland is slechts mondjesmaat beschikbaar. De omvang van de groep is te gering om kennis omtrent omvang en karakteristieken van de joden te kunnen achterhalen met behulp van grootschalige, algemene surveys, zoals de Enquête Beroepsbevolking, het onderzoek naar Culturele Veranderingen in Nederland of het Leefsituatie-Onderzoek. Daarnaast is het moeilijk om te kunnen identificeren of iemand tot de joodse populatie behoort. Dit hangt in de eerste plaats af van de afstamming van de betrokkene en niet zozeer van zijn of haar betrokkenheid bij joodse kerkgenootschappen.

Tegen deze achtergrond heeft in de periode na de Tweede Wereldoorlog tweemaal een demografisch onderzoek plaatsgevonden dat zich speciaal richtte op de joodse bevolking in Nederland, te weten in 1954 (Vedder, 1961) en in 1966 (Van Praag, 1971). De in deze onderzoeken verzamelde gegevens zijn ondertussen gedateerd. Om actuele informatie over omvang en kenmerken van de joodse bevolking in Nederland te verzamelen, heeft de Stichting Joods Maatschappelijk Werk (JMW) in 1999 opdracht gegeven tot het **Onderzoek onder de joden in Nederland 1999 (OJIN 1999)**. Het OJIN 1999 is uitgevoerd door het NIDI en het IMES². Na de Verenigde Staten (National Jewish Population Survey, 1990 en 2000) en Engeland (Jewish Population Research, 1995) beschikt ook Nederland thans over recente gegevens wat betreft zijn joodse bevolking.

Het onderzoek heeft/had ten doel om inzicht te geven in de demografische situatie van de joden in Nederland en in hun binding aan het jodendom aan het einde van de 20ste eeuw. Een centrale vraag in het onderzoek betreft de

² Instituut voor Migratie- en Etnische Studies, Universiteit van Amsterdam.

huidige omvang van de joodse bevolkingsgroep in Nederland. Hierop wordt in dit artikel ingegaan.

De opzet van het OJIN 1999 wijkt in een aantal opzichten af van die van zijn voorgangers uit de jaren vijftig en zestig, alsook van die van de recent in het buitenland gehouden onderzoeken. Anders dan in vorige onderzoeken onder joden in Nederland, is in het OJIN een brede definitie van jood gehanteerd. Het OJIN beperkt zich namelijk niet tot halachische joden (joden volgens de joodse wet: personen met een joodse moeder); ook vader-joden maken deel uit van de onderzoekspopulatie. Doordat in het OJIN ook is gevraagd naar de joodse achtergrond van de ouders, was het mogelijk halachische joden nader te onderscheiden in personen met twee joodse ouders, personen met alleen een joodse moeder en personen die tot het jodendom zijn toegetreden bij een orthodox rabbinaat. Door een dergelijke onderverdeling in termen van joodse afkomst is het OJIN uniek. In tegenstelling tot de vorige onderzoeken is het OJIN 1999 geen strikt demografisch onderzoek, maar is ook expliciet ingegaan op de vorm en inhoud van de joodse binding.

Een ander verschil tussen OJIN 1999 en eerdere onderzoeken is dat de verzamelde gegevens zijn verkregen via een *steekproef* (met 1.036 respondenten), terwijl in de onderzoeken van 1954 en 1966 min of meer *integrale* gegevens zijn verzameld op basis van de ledenadministraties van joodse kerkgenootschappen. Gezien de lage trefkans (minder dan een half procent) is het trekken van een steekproef uit de gehele Nederlandse bevolking niet overwogen. In plaats daarvan is gekozen voor een methode waarbij (i) wordt uitgegaan van een representatief openbaar adressenbestand: het KPN-bestand met alle niet-geheime privé-telefoonaansluitingen in Nederland, (ii) waaruit door voorkeuze van enige honderden ‘vermoedelijk joodse’ achternamen de kans op het treffen van een tot de doelgroep van het onderzoek behorende persoon wordt verhoogd. Het benaderen van personen op basis van ‘vermoedelijk joodse’ achternamen brengt met zich mee dat bepaalde groepen (zoals jongeren zonder eigen telefoonaansluiting en gemengd gehuwde joodse vrouwen) niet of onvolledig zijn vertegenwoordigd. Deze groepen zijn via de zogenoemde sneeuwbalmethode³ aan de onderzoekspopulatie toegevoegd. Met behulp

³ Aan alle deelnemers aan het onderzoek is gevraagd één of meer adressen te verstrekken van familieleden of bekenden met alleen een joodse moeder en/of gemengd gehuwde joodse vrouwen, alsmede niet-zelfstandig wonende joodse jongeren tussen de 18 en 25 jaar. Uit deze adressen is een steekproef getrokken van personen die zijn benaderd voor deelname.

van de via de steekproef verkregen informatie kan een beeld worden verkregen van de demografische situatie van de joodse bevolking in Nederland, zoals relatievorming en -ontbinding, partnerkeuze, ouderschap, migratiegeschiedenis en sociaal-economisch profiel. Voor meer informatie over de opzet en resultaten van OJIN 1999 zij verwezen naar Van Solinge en De Vries (2001).

3. Historische bronnen betreffende het aantal joden in Nederland

Tot 1930 leveren de Volkstellingen vrij betrouwbare informatie over het aantal joden in Nederland. Bij de Volkstellingen werd iedereen als jood aangemerkt die naar eigen zeggen behoorde tot één der Israëlitische kerkgenootschappen. Dit aantal komt niet precies overeen met de totale groep joden in Nederland, aangezien degenen die het joodse geloof niet meer aanhingen niet als joden werden geboekt. Tot 1920 was de onkerkelijkheid onder joden echter nog gering (circa 0,5 procent). Deze nam na 1920 evenwel snel toe⁴, waardoor de betrouwbaarheid van de gegevens op dit punt evenredig afnam. De daling van het bij de Volkstelling gemeten aantal joden in Nederland tussen 1920 en 1930 (*tabel 1*) is waarschijnlijk hieraan toe te schrijven. Een bron waaraan deze gebreken niet kleven, is de in 1941 op bevel der Duitse bezetters verrichte telling. Men hanteerde hierbij het afstammingsprincipe. Maatgevend daarbij was het aantal joodse grootouders, aangevuld met informatie over kerkelijke gezindte en status van de huwelijkspartner (dat wil zeggen joods of niet-joods). Bij deze telling werden circa 131.500 Nederlandse en 23.300 buitenlandse personen met minimaal twee joodse grootouders geregistreerd.

Van alle naoorlogse bronnen kan worden vastgesteld dat zij, ieder op hun eigen wijze, slechts een deel van de joodse bevolking in Nederland in kaart brengen. Bij de eerste naoorlogse Volkstelling in 1947 werden ruim 14.000 joden geteld. Dit is, gezien het geschatte aantal overlevenden van de Holocaust een zeer aanzienlijke onderschatting⁵. Zowel de enorm gestegen

⁴ De onkerkelijkheid onder de totale Nederlandse bevolking bedroeg in 1920 7,8 procent, in 1930 14,4 procent.

⁵ Het aantal Nederlandse en vanuit Nederland vervolgte joden die de oorlog overleefden wordt geschat op 49.650 personen (Van Imhoff en Van Solinge, 2001). Een deel van deze overlevenden keerde echter niet terug naar Nederland, of emigreerde in de direct-naoorlogse periode, zodat bovengenoemd aantal geen exacte indicatie is voor het aantal joden in Nederland op dat moment.

Tabel 1. Het aantal joden in Nederland, 1830-1966

Jaar	Aantal	Bron	Definitie
1830	46.397	Volkstelling	Leden Israëlitische kerkgenootschappen (eigen opgave)
1840	52.245	„	„
1849	58.626	„	„
1859	63.790	„	„
1869	67.003	„	„
1879	81.693	„	„
1889	97.324	„	„
1899	103.988	„	„
1909	106.409	„	„
1920	115.223	„	„
1930	111.917	„	„
1941	131.543	Registratie 1941	Afstammingsprincipe – Nederlandse joden
	23.344		Buitenlandse joden
1947	14.346	Volkstelling	Leden Israëlitische kerkgenootschappen (eigen opgave)
1954	23.723	Ledenadministratie joodse gemeenten	Halachisch criterium
1960	14.503	Volkstelling	Leden Israëlitische Kerkgenootschappen (eigen opgave)
1966	29.675	Ledenadministratie joodse gemeenten en bevolkingsre- gister	Halachisch criterium

onkerkelijkheid, die bij joden waarschijnlijk nog veel groter was dan bij de totale bevolking, als de registratievrees onder joden speelden hierbij een rol. Dezelfde argumenten gelden ten aanzien van de Volkstelling van 1960⁶.

De beperkte dekking van de Volkstellingsgegevens gaf in joodse kringen aanleiding tot een tweetal demografische onderzoeken in de jaren vijftig en

⁶ Bij de Volkstelling 1971 is in de gepubliceerde uitkomsten het aantal joden (personen die aangaven tot een Israëlitisch kerkgenootschap te behoren) niet eens gepubliceerd. Dat kwam enerzijds door de geringe celvulling (in publicaties werd 5.000 als ondergrens gehanteerd terwijl er slechts 4.835 joden werden geteld), anderzijds omdat er sterke aanwijzingen waren dat er sprake was van onderregistratie. De discussies rond de Volkstelling 1971 hebben ertoe geleid dat veel leden van Israëlitische kerkgenootschappen afwijkend hebben geantwoord op de desbetreffende vraag, zonder dat echter bekend is hoe groot dat aantal personen is geweest. Zij zijn daarom in de publicaties steeds verantwoord in een restcategorie (CBS, 1981, p. 59).

zestig van de vorige eeuw. Hierbij werd het halachisch criterium gehanteerd: dat wil zeggen ieder die uit een joodse moeder is geboren, ongeacht of de betrokkene zelf aangeeft tot de gemeenschap te willen behoren⁷, evenals personen zonder joodse moeder die zijn toegetreden tot een orthodox joods kerkgenootschap. Beide onderzoeken zijn gebaseerd op de ledenadministraties van de joodse kerkgenootschappen in Nederland.

In het Sociaal-demografisch onderzoek van 1954 (Vedder, 1961), dat in opdracht van het Joods Maatschappelijk Werk werd uitgevoerd door de Commissie voor Demografie der Joden in Nederland, zijn bepaalde categorieën ondervertegenwoordigd. Het gaat om personen die geen lid zijn van een joods kerkgenootschap buiten de grote steden; de jongste leeftijdsgroepen (door trage doorgifte van geboorten aan de kerkelijke administraties); en ten slotte buitenlandse joden.

In 1966 werd een vergelijkbaar onderzoek uitgevoerd (Van Praag, 1971). Deze telling is aanvullend gecontroleerd met behulp van gegevens uit en mutaties in het bevolkingsregister. Hierdoor geeft zij, met name wat betreft de jongste leeftijdsgroepen, een vollediger beeld dan het onderzoek van 1954. Een punt van onzekerheid is echter de mate waarin joden die géén lid waren van een joods kerkgenootschap zijn meegeteld. In de drie grote steden was de registratie van niet-leden waarschijnlijk vrij behoorlijk, daarbuiten echter dubieus. Een onderschatting van enkele duizenden personen is daardoor heel wel mogelijk.

4. Aantalsschatting met behulp van de ‘historische’ vooruitberekenningsmethode

4.1. Kenmerken van de ‘historische’ vooruitberekenningsmethode

Het maken van demografische prognoses behoort tot de kerntaken van de demografie. In de loop der tijd heeft de demograaf zich een indrukwekkend instrumentarium aangemeten om te berekenen hoe de omvang en samenstelling van een populatie zich in de toekomst zal ontwikkelen. Aan de hand van een beginpopulatie en een set van veronderstellingen over de relevante demografische parameters —vruchtbaarheid, sterfte, immigratie en emigratie— prognosticeert men de omvang van de populatie in de toekomst. Dit demografische instrumentarium kan echter ook met vrucht

⁷ Met uitzondering van hen die tot een ander kerkgenootschap zijn overgegaan.

worden toegepast op de schatting van de huidige omvang van een populatie uitgaande van een beginpopulatie in het verleden. Het maken van een 'historische' vooruitberekening verschilt echter wel op enkele punten van het maken van een 'gewone' vooruitberekening.

In de eerste plaats vereist een 'historische' vooruitberekening de keuze van een adequate beginpopulatie. Wanneer meer adequate beginpopulaties beschikbaar zijn, zal de keuze uiteraard vallen op de meest recente beginpopulatie. Indien geen adequate beginpopulatie beschikbaar is, zal men na moeten gaan in hoeverre een reconstructie van een beginpopulatie kan plaatsvinden op basis van andere beschikbare informatie. Is dit niet mogelijk, dan kan de historische vooruitberekeningsmethode niet worden toegepast. Naarmate de aannames waarop de reconstructie van de beginpopulatie is gebaseerd sterker worden, zal de onzekerheidsmarge rond de schatting van de omvang van de huidige populatie toenemen. In het hierna te presenteren voorbeeld is sprake van een aanpassing van de beginpopulatie op basis van beschikbare kennis omtrent de lacunes in deze beginpopulatie.

In de tweede plaats vereist een historische vooruitberekening veronderstellingen omtrent de ontwikkelingen in de onderliggende demografische processen, te weten vruchtbaarheid, sterfte, immigratie en emigratie. Op zich is dit geen verschil met de gewone vooruitberekening. Er is echter wel een verschil in de wijze waarop deze veronderstellingen tot stand komen. In een 'gewone' vooruitberekening baseert men zich op geobserveerde trends in het verleden en stelt men naar beste weten een verwachting op over de toekomstige ontwikkeling. Deze toekomstige ontwikkeling observeert men echter niet en men weet daar dus ook in strikte zin niets over. Bij een 'historische' vooruitberekening ligt dit anders. Ook daarin maakt men veronderstellingen, maar deze kan men deels baseren en controleren op basis van beschikbare informatie over hoe de betrokken processen zich in het verleden hebben afgespeeld. Om een voorbeeld te geven: in strikte zin is het onbekend hoe de vruchtbaarheid zich sedert de Tweede Wereldoorlog onder joden heeft ontwikkeld. Echter, wanneer men de beschikking heeft over surveygegevens omtrent het vruchtbaarheidsgedrag van een steekproef getrokken uit de joodse bevolking kan men deze gegevens gebruiken om plausibele veronderstellingen op te stellen over hoe het vruchtbaarheidsgedrag zich heeft ontwikkeld. Ook op dit punt levert de hier besproken casus over het aantal joden in Nederland een goed voorbeeld van de te hanteren werkwijze.

4.2. Demografische veronderstellingen

Het startpunt bij de demografische reconstructie van de omvang en de leeftijdsopbouw van de joodse bevolking wordt gevormd door de uitkomsten van de telling per 1 januari 1966, onderscheiden naar leeftijd en geslacht. Met behulp van een standaard demografisch cohort-componenten-model kan het aantal personen per categorie op een toekomstig tijdstip worden bepaald door een vooruitberekening te maken voor de verschillende demografische gebeurtenissen die tot een verandering in de bevolkingsaantallen leiden: vruchtbaarheid, sterfte, immigratie en emigratie. Voor al deze componenten en voor elk vooruitberekeningsjaar zijn modelparameters vastgesteld. De gebruikte veronderstellingen worden hieronder per component van bevolkingsverandering besproken.

Vruchtbaarheid

Het aantal geboorten wordt beschreven met behulp van leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers naar leeftijd van de moeder. Aangezien joodse vrouwen een ander vruchtbaarheidspatroon hebben dan de totale Nederlandse bevolking kunnen de nationale vruchtbaarheidscijfers niet zonder meer worden gebruikt. Van oudsher kennen de joden een lager kindertal dan de Nederlandse bevolking in zijn totaliteit. De resultaten van het OJIN 1999 (Van Solinge en De Vries, 2001, hoofdstuk 5) laten zien, dat dit ook in de 20ste eeuw het geval is geweest. Joodse vrouwen liepen voorop bij het verkleinen van het kindertal en later ook bij het uitstel van de vruchtbaarheid. De verschillen met de overige Nederlandse vrouwen nemen sinds de jaren zeventig echter af. Toch lijkt ook daarna nog sprake te zijn van een structureel lagere vruchtbaarheid onder joodse vrouwen, vooral door de relatief hoge kinderloosheid. Daarom zijn in de vooruitberekening de nationale leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers neerwaarts bijgesteld door vermenigvuldiging met een schaalfactor. Deze factor is vastgesteld op 0,67 voor 1966. Hij loopt daarna lineair op tot 0,80 in 1980. Voor de periode na 1980 wordt de schaalfactor vastgezet op 0,80 (*tabel 2*).

Sterfte

De sterfte wordt beschreven met behulp van de jaarlijkse sterftescijfers voor de totale bevolking naar leeftijd en geslacht. In elk land waarvoor gegevens beschikbaar zijn, blijken de kansen op vroegtijdige sterfte groter te zijn onder mensen met een lager opleidingsniveau, een lager inkomen of een

Tabel 2. Gehanteerde demografische parameters

Vruchtbaarheid	Sterfte	Migratiesaldo
Leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers voor Nederland met schaalfactor:	Leeftijds- en geslachts-specifieke sterftcijfers voor Nederland met schaalfactor:	Voor de totale periode een jaarlijks migratieoverschot:
1966-1980: lineair oplopend van 0,67 tot 0,80.	Voor mannen: 0,95 Voor vrouwen: 0,94	1966-1981: 81 per jaar 1982-1989: 166 per jaar 1990-1995: 316 per jaar 1996-1999: 166 per jaar
Na 1980: vast op 0,80		

lagere positie op de arbeidsmarkt (Kunst, 1997). Sociaal-economische verschillen in sterfte zijn gedurende de afgelopen decennia niet alleen blijven voortbestaan, maar mogelijk zelfs toegenomen. Zowel in het OJIN in 1999 als bij de Volkstelling van 1960 bleken joden in Nederland substantieel hogere opleidingsniveaus —en in 1999 ook hogere inkomens en beroepsposities— te hebben dan de Nederlandse bevolking als geheel. Op grond daarvan mag men dan ook onder joden een lager sterfteniveau verwachten dan onder de totale bevolking. Het effect van het opleidingsniveau op de sterfte komt tot uiting in de gehanteerde schaalfactor (voor alle jaren en alle leeftijden) van 0,95 voor mannen en 0,94 voor vrouwen.

Buitenlandse migratie

Buitenlandse migratie is behandeld als netto immigratie. Op basis van de CBS-statistiek van de buitenlandse migratie is het saldo voor de periode 1966-1981 vastgesteld op 81 joodse immigranten per jaar, voor de periode 1982-1989 en 1996-1999 op 166 per jaar en voor de periode 1990-1995 op 316 per jaar. In deze laatste periode vroegen ongeveer 900 Russisch-joodse vluchtelingen asiel aan in Nederland. Bij de verdeling van de aantallen (netto) immigranten naar leeftijdsgroep en geslacht is de veronderstelling gehanteerd dat alle leeftijden en beide geslachten in gelijke mate ‘profiteren’ van de netto immigratie.

4.3. Bijschatting vader-joden

De telling van de joodse populatie per 1 januari 1966 betreft uitsluitend halachische joden, dat wil zeggen personen met (minimaal) een joodse moeder. In de vooruitberekening zijn vruchtbaarheidscijfers toegepast op de vrouwelijke bevolking. De hieruit resulterende aantallen geboorten betreffen dus eveneens personen met een joodse moeder.

De groep die nog ontbreekt zijn de zogenoemde vader-joden. Dat zijn personen geboren uit een (halachisch-)joodse vader en een niet-joodse moeder. Deze vader-joden (onderscheiden naar leeftijd) kunnen worden bijgeschat door een veronderstelling te maken over de huwelijkssluiting (niet gehuwd, joods gehuwd, gemengd gehuwd) in de cohorten van de ouders. Als vereenvoudigende aanname is daarbij gehanteerd dat de moeder gemiddeld 25 jaar en de vader gemiddeld 27 jaar is bij de geboorte van het kind. Neem bijvoorbeeld het aantal halachische joden op 1 januari 1980 van leeftijd 20. Deze zijn geboren in 1959; de moeders van deze personen zijn dus geboren in 1934 en de vaders in 1932. In Van Imhoff en Van Solinge (2001) wordt toegelicht hoe de mate van huwelijkssluiting in de cohorten 1934 en 1932 kan worden geschat. Het percentage vrouwen uit 1934 dat huwt (joods plus gemengd), Vh , is bepalend voor het aantal halachische kinderen geboren in 1959. Het percentage mannen uit 1932 dat gemengd huwt, Mgh , is bepalend voor het aantal vader-joden geboren in 1959. Een schatting van het aantal vader-joden op 1 januari 1980 van leeftijd 20 is dan Mgh/Vh maal het aantal halachische joden op 1 januari 1980 van leeftijd 20. Door deze werkwijze voor alle leeftijden en alle jaren te volgen, kan de volledige populatie vader-joden, naar leeftijd en geslacht, worden bijgeschat.

Voor de joodse bevolking die als gevolg van immigratie in Nederland is gekomen, is deze benadering minder geschikt. Het is immers aannemelijk dat de immigranten voor het overgrote deel bestaan uit halachische joden en nauwelijks uit personen geboren uit gemengde huwelijken. De berekeningswijze voor het aantal vader-joden is dan ook toegepast op de halachische populatie exclusief netto immigratie.

4.4. Onderschatting beginpopulatie

Algemeen wordt aangenomen dat de telling van 1966 een onderschatting vormt van het totaal aantal halachische joden in 1966. Met name niet-leden

van de joodse gemeenten buiten Amsterdam zijn ondervertegenwoordigd (zie paragraaf 3). Hetzelfde lijkt te gelden voor joden van buitenlandse afkomst. Elders is deze ondervertegenwoordiging van Nederlandse halachische joden geschat op 2.000 (Van Imhoff en Van Solinge, 2001). De onderschatting van buitenlandse joden in de telling van 1966 wordt geschat op maximaal 1.000⁸.

Als aanvulling op de basisschatting is in een tweetal aanvullende schattingen rekening gehouden met een onderschatting van de beginpopulatie ter grootte van 2.000 respectievelijk 3.000. Dit houdt een ophoging in met respectievelijk 6,7 en 10 procent.

4.5. Uitkomsten

Tabel 3 toont in kolom 2 de resultaten van de basisschatting. De berekeningen komen uit op een aantal van 40.883 joden per 1 januari 2000. Het aandeel van de vader-joden in de totale populatie bedraagt 31 procent.

Het effect van een mogelijke onderschatting in de beginpopulatie van 1966 is zichtbaar in kolom 3 en 4. Een onderschatting van 2.000 (ophoging met 6,7 procent) leidt tot een verschil ten opzichte van het basisscenario van +2.424; de onderschatting van 3.000 geeft een verschil van +3.619.

Tabel 3. Uitkomsten vooruitberekening 1966-2000

	Basisscenario (geen ophoging)	Onderschatting basispopulatie (1966) ophoging 6,7 (%)	Ophoging 10 (%)
1 januari 1966:			
Halachische joden	29.660	31.647	32.626
Vader-joden	8.789	9.378	9.668
Totaal	38.449	41.025	42.294
1 januari 2000:			
Halachische joden	28.477	30.072	30.858
Vader-joden	12.406	13.233	13.642
Totaal	40.883	43.305	44.500

⁸ Volgens CBS-statistieken verbleven in 1966 in Nederland circa 450 personen met de Israëliëse nationaliteit. Wat betreft de overige buitenlandse joden biedt het migratiesaldo van buitenlandse joden over de periode 1951-1966 een aanknopingspunt: 318 positief.

Wanneer de uitkomsten van het basisscenario met 6,7 procent ophoging (de meest waarschijnlijk geachte schatting) worden vergeleken met de uitkomsten van 1966 gecorrigeerd voor onderschatting blijkt dat het aantal *halachische* joden in Nederland tussen 1966 en 2000 licht is afgenomen met circa 1.600, hetgeen neerkomt op een afname met vijf procent. Aangezien het aantal vader-joden echter door de toegenomen gemengde huwelijks-sluiting is gestegen, is het *totale* aantal joden over de periode 1966-2000 gegroeid met circa 2.300, ofwel zes procent. Binnen dit totaal is het aandeel niet-halachische joden gestegen van 23 procent in 1966 tot 31 procent in 2000.

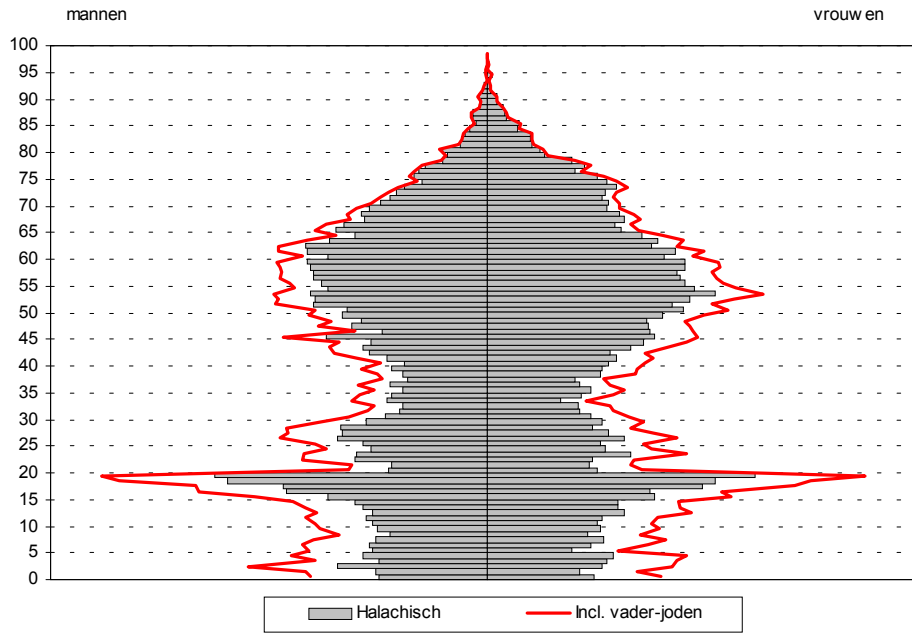
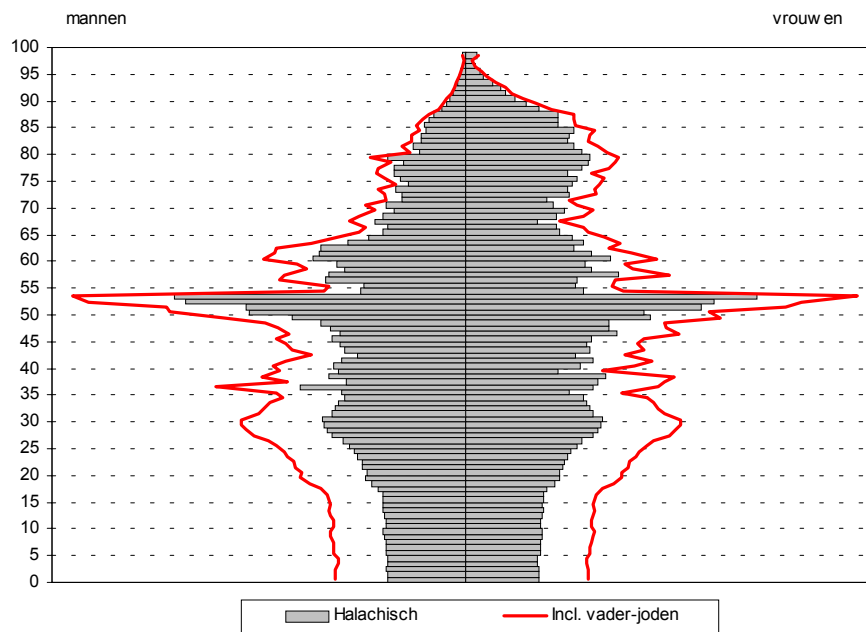
Figuur 1a toont de bevolkingsopbouw naar leeftijd en geslacht voor het startpunt van de vooruitberekening (1 januari 1966). De verdeling van de halachische joden is afkomstig uit Van Praag (1971), de verdeling van de vader-joden is het resultaat van de modelberekeningen. *Figuur 1b* geeft de geschatte leeftijdsopbouw voor 1 januari 2000. Een vergelijking van beide figuren toont duidelijk het vergrijzingsproces binnen de joodse bevolkingsgroep in Nederland. De basis van de bevolkingspiramide is sinds 1966 een stuk kleiner geworden. Ook wordt zichtbaar dat het aandeel niet-halachische joden met name in de jongere leeftijdsgroepen sterk is gestegen.

5. De vangst-hervangstmethode

5.1. Inleiding

De omvang van een bevolkingsgroep kan ook worden geschat via de zogenoemde vangst-hervangstmethode (Bishop *et al.*, 1975; Seber, 1982 en Smit *et al.*, 1996). Deze methode is afkomstig uit de biologie, waar zij wordt gebruikt om de omvang van een in een bepaald gebied voorkomende diersoort vast te stellen. In de sociale wetenschappen is deze methode sedert enige tijd ook populair geworden en dient zij met name om de omvang vast te stellen van populaties die bijzonder moeilijk te registreren zijn, zoals zwervers, drugsgebruikers en hooligans. In haar essentie maakt deze methode gebruik van twee (of meer) bestanden die elk een deel van een meer omvattende populatie bevatten. Door deze bestanden onderling te vergelijken, kan de omvang van de omvattende populatie worden geschat.

Stel dat men wil weten hoeveel drugsgebruikers er in een bepaalde stad zijn.
Men heeft de beschikking over twee bestanden: een bestand met 1.000

Figuur 1a. Leeftijdsopbouw joden in Nederland, 1-1-1966*Figuur 1b. Leeftijdsopbouw joden in Nederland, 1-1-2000*

personen die als drugsgebruikers te boek staan bij de plaatselijke GGD en een bestand met 300 personen die in het kader van een onderzoek onder drugsgebruikers zijn geïnterviewd. Men gaat nu na welk deel van de geïnterviewden ook aanwezig is in het GGD-bestand. Stel dat er van de 300 geïnterviewden 150 ook in het GGD-bestand blijken voor te komen. De ‘terugvindkans’ is dan $150/300$ oftewel 0,5. Een schatting van het aantal drugsgebruikers in de stad wordt verkregen door de omvang van het GGD-bestand te delen door de terugvindkans: $1.000/0,5=2.000$ ⁹. Als er daarentegen slechts 100 van de 300 geïnterviewden in het GGD-bestand zouden zijn teruggevonden, is de terugvindkans geen 0,5 maar slechts 0,33; in dat geval wordt de schatting van het totale aantal drugsgebruikers $1.000/0,33=3.000$.

De vangst-hervangstmethode uit dit voorbeeld levert alleen een correcte schatting op van de omvang van een populatie als aan enkele voorwaarden is voldaan (Smit *et al.*, 1996: 174):

1. Alle eventuele subgroepen in de populatie moeten eenzelfde kans hebben om geregistreerd te worden. Bij toepassing van deze schattingsmethode op de joodse bevolking in Nederland betekent dit bijvoorbeeld dat jongeren en ouderen, maar ook personen met twee joodse ouders en personen met één joodse ouder gelijke kansen dienen te hebben om in de gebruikte bestanden te worden aangetroffen. Als de terugvindkans tussen de diverse groepen varieert, dan moet de schatting zo mogelijk voor elke groep afzonderlijk worden uitgevoerd.
2. De gebruikte bestanden moeten actueel zijn. Dat wil zeggen dat door geboorte, sterfte en migratie geen veranderingen zijn ontstaan in de omvang van de populatie.
3. Er moet accuraat kunnen worden vastgesteld of personen in één dan wel in meer bestanden voorkomen. Als hierover onduidelijkheid bestaat (bijvoorbeeld doordat namen verschillend worden gespeld of geboortedata niet exact overeenstemmen), zal dit vaak leiden tot een onderschatting van het aantal personen dat in meer bestanden voorkomt. Dit heeft

⁹ Deze populatieschatting van 2.000 heeft een standaardfout van 105, zodat het 95 procent betrouwbaarheidsinterval ligt tussen 1,794 en 2,206. Er zijn diverse benaderingen van de standaardfout mogelijk. Een daarvan (ontleend aan Seber, 1982, p. 60) berekent de variantie als $V = \frac{(N_1 + 1)(N_2 + 1)(N_1 - K)(N_2 - K)}{(K + 1)^2 (K + 2)}$ waarbij N_1 en N_2 de omvang van de

bestanden voorstellen en K het aantal dat in beide bestanden voorkomt.

vervolgens een overschatting van de omvang van de totale populatie tot gevolg.

5.2. Gebruikte bronnen en problemen

Voor de toepassing van de vangst-hervangstmethode op de schatting van het aantal joden in Nederland is gebruik gemaakt van informatie uit een viertal bestanden. Naast informatie uit het OJIN 1999 gaat het om drie adresbestanden die door Joods Maatschappelijk Werk (JMW) worden beheerd¹⁰:

1. een Hulpverleningsbestand (hierna kortweg aangeduid met HULP), bevattende cliënten van JMW op het terrein van welzijn en zorg, alsmede personen die zich via JMW hebben aangemeld voor een uitkering op basis van de Wet Uitkering Vervolgingsslachtoffers 1940-1945;
2. het zogenoemde Samenlevingsopbouw-bestand (hierna kortweg aangeduid met SLO), met vooral deelnemers aan bouwactiviteiten van JMW;
3. een bestand van personen die zich tot JMW hebben gewend om informatie over of aanmelding in het kader van uitbetaling van de LIRO-tegoeden (hierna kortweg aangeduid met LIRO).

Wij zullen thans nagaan of deze bestanden voldoen aan de drie in paragraaf 5.1 genoemde voorwaarden voor een correcte uitkomst van de vangst-hervangstmethode.

De eerste voorwaarde is dat diverse categorieën respondenten uit het OJIN 1999 dezelfde kans maken om in de vergelijkingsbestanden te worden teruggevonden. In dit onderzoek blijkt de terugvindkans sterk met de leeftijd te variëren. Omdat in SLO en HULP van de meeste personen de leeftijd bekend is, kan voor deze bestanden per leeftijdsgroep een schatting van de omvang van de populatie worden gemaakt. De terugvindkans blijkt ook samen te hangen met joodse afkomst: bij twee joodse ouders 41 procent, bij

¹⁰ Bij de vergelijking van de bestanden is uiterste zorgvuldigheid betracht. De bestandsvergelijking is aangemeld bij de Registratiekamer. De bestanden zijn uitsluitend met het doel om tot een aantalschatting te komen door JMW aan de onderzoekers ter beschikking gesteld. Bewerking en vergelijking hebben plaatsgevonden door de bij het project betrokken onderzoekers zelf en aan JMW is geen persoonsinformatie uit het OJIN 1999 ter beschikking gesteld.

alleen een joodse moeder 26 procent en bij alleen een joodse vader slechts 15 procent. Echter, de bestanden van JMW bevatten geen gegevens over joodse afkomst (één of twee joodse ouders); op dit punt kon dan ook geen schatting per deelpopulatie plaatsvinden.

De tweede voorwaarde is dat accuraat moet kunnen worden vastgesteld of personen wel of niet in meer administraties voorkomen. Wij hebben vooral gewerkt met de combinatie van naam- en adresgegevens (postcode). Personen kunnen echter in verschillende bestanden onder een andere naam voorkomen, zoals bijvoorbeeld vrouwen die na hun huwelijk de naam van hun echtgenoot aannemen, maar ook in geval van verschrijvingen of typefouten. Ook komt het voor dat adreswijzigingen niet worden doorgegeven of doorgevoerd. Bovenstaande factoren leiden ertoe dat een deel van de personen, ten onrechte, niet kon worden getraceerd in de vergelijkingsbestanden. De overlap tussen de verschillende bestanden is dan ook vrijwel zeker groter dan op grond van onze bestandsvergelijking kon worden aangetoond. Dit probleem speelde met name bij de vergelijking tussen OJIN, HULP en SLO; bij de vergelijking van OJIN en LIRO is dit probleem minder groot omdat het LIRO-bestand een veel recenter karakter heeft.

De derde voorwaarde is dat de bestanden niet ‘vervuild’ mogen zijn doordat er personen in voorkomen die, door sterfte of migratie, niet meer tot de populatie behoren. Ook mogen er geen personen ontbreken die door geboorte of migratie tot de populatie zijn gaan behoren. Bij SLO en HULP zou sprake kunnen zijn van een forse vervuiling, omdat deze bestanden in de loop van vele jaren zijn opgebouwd en niet systematisch is bijgehouden of personen nog steeds in leven zijn dan wel in Nederland wonen. Om zicht te krijgen op de mate van deze ‘vervuiling’ is een steekproef getrokken van 800 in Amsterdam woonachtige personen die vermeld zijn in het HULP-bestand. Van de 800 gecontroleerde personen bleken er 137 inmiddels overleden te zijn, 120 waren verhuisd en 35 personen waren onbekend bij de gemeente. Dit impliceert dat er inderdaad sprake is van een aanzienlijke vervuiling van SLO en HULP. Rekening houdend met de leeftjidsverdeling in de betrokken bestanden schatten wij dat de ‘werkelijke’ omvang van het HULP-bestand ongeveer tien procent lager en dat van het SLO-bestand ongeveer vijf procent lager is. De totale omvang van de bestanden is daarom met deze factor gereduceerd. Verder zijn personen jonger dan 18 jaar bij

SLO en HULP buiten beschouwing gelaten aangezien bij OJIN 18 jaar als ondergrens is genomen¹¹.

De bovenstaande overwegingen leiden tot een aantal serieuze bedenkingen met betrekking tot het toepassen van de vangst-hervangstmethode in dit onderzoek. Hiermee dient men bij de hierna te presenteren resultaten rekening te houden.

5.3. Resultaten en discussie

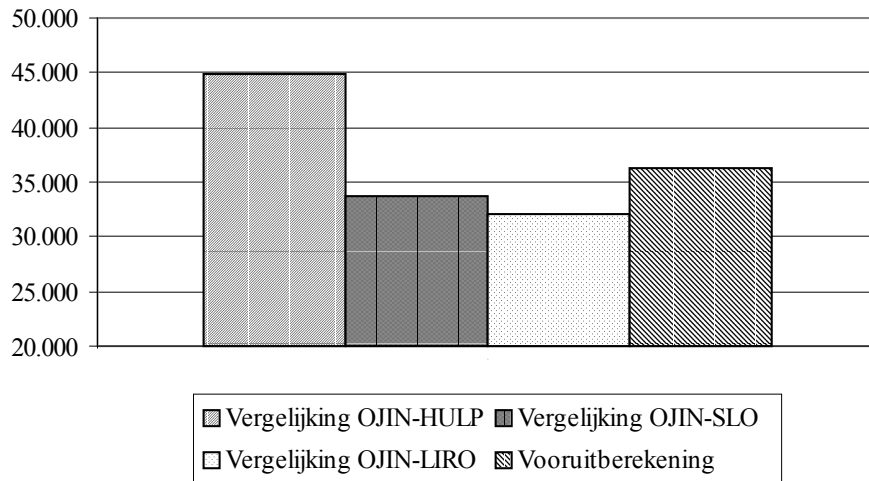
In de eerste plaats is nagegaan hoe groot de omvang van de joodse populatie van personen van 18 jaar en ouder is wanneer OJIN wordt vergeleken met respectievelijk HULP, SLO en LIRO. Deze aantallen staan weergegeven in *figuur 2* evenals het aantal joden van 18 jaar en ouder volgens de vooruitberekenningsmethode (tabel 3, ophoging met 6,7 procent). De vergelijkingen OJIN-HULP, OJIN-SLO en OJIN-LIRO leiden tot een aantalschatting van respectievelijk 45.000, 34.000 en 32.000 (aantal joden van 18 jaar of ouder). De vooruitberekenningsmethode (paragraaf 4) levert een aantal op van ongeveer 36.000 joden van 18 jaar of ouder.

Wij hebben reeds vermeld dat de kans om personen die in het kader van het OJIN zijn benaderd in het SLO- en HULP-bestand terug te vinden sterk varieert naar leeftijdscategorie. Daarom is een schatting per leeftijdscategorie gemaakt¹². De resultaten hiervan staan vermeld in *figuur 3*. Uit een vergelijking van *figuur 2* met *figuur 3* blijkt dat de omvangsschatting op basis van leeftijdsspecifieke terugvindkansen voor de vergelijking tussen OJIN en HULP tot een aanmerkelijk hoger aantal joden van 18 jaar of ouder leidt dan wanneer met generieke terugvindkansen wordt gewerkt, te weten ongeveer 51.000 in vergelijking met 45.000. In het geval van het SLO-

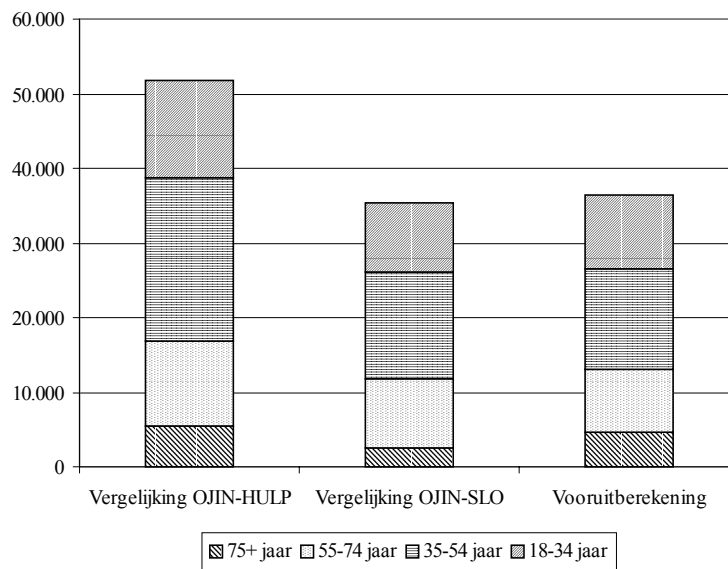
¹¹ Een aanvullend probleem is dat zich personen in de bestanden kunnen bevinden die niet tot de doelgroep van dit onderzoek behoren. Zo zijn er wellicht personen die geen joodse ouder hebben, maar toch op één of andere wijze met JMW contact hebben gehad en als gevolg daarvan in een bestand zijn terechtgekomen. Hoe groot deze vervuiling is, is niet duidelijk. Hoewel de vertekening waarschijnlijk niet erg groot zal zijn, draagt zij toch bij aan een overschatting van het aantal joden.

¹² Omdat leeftijdsgegevens in het LIRO-bestand ontbreken, is de vangst-hervangst schatting per leeftijdsgroep alleen uitgevoerd voor wat betreft het HULP- en het SLO-bestand.

Figuur 2. Aantal joden van 18 jaar en ouder, diverse schattingsmethoden

Figuur 3. Aantal joden per leeftijdscategorie, diverse schattingsmethoden

bestand levert de leeftijdsspecifieke omvangschatting een vrijwel even grote omvang op als die welke werd gevonden bij toepassing van een generieke omvangschatting, te weten ongeveer 33.000 personen.

Er blijken slechts relatief geringe verschillen te zijn tussen de vooruitberekenningsmethode en de vergelijking OJIN-SLO. Het aandeel personen geboren voor 1925 (75 jaar en ouder) is bij OJIN-SLO lager dan bij de vooruitberekenningsmethode, maar verder verschillen de twee schattingen slechts weinig. Het verschil tussen de vooruitberekenningsmethode en OJIN-HULP, daarentegen, is aanmerkelijk groter, vooral voor personen geboren tussen 1945 en 1964 (35-54 jaar).

De resultaten van de vangst-hervangstschatting variëren aanzienlijk per gebruikt bestand. Vergelijking van OJIN met SLO en LIRO leidt tot uitkomsten die iets lager zijn (enkele duizenden personen) dan die van de vooruitberekening 1966-2000. De leeftijdsspecifieke OJIN-SLO schatting ligt zelfs heel dicht in de buurt van de vooruitberekenningsresultaten. Heel anders ligt het echter bij het HULP-bestand. Dan komt de vangst-hervangstschatting van het aantal joden van 18 jaar of ouder veel hoger uit dan de vooruitberekening, en leeftijdsspecifiek wel in zéér sterke mate. Hiervoor hebben wij twee verklaringen. Ten eerste geldt dat in het HULP-bestand de terugvindkans onder personen geboren na 1945 gering is —lager dan tien procent. Kleine afwijkingen in deze terugvindkans kunnen snel aanleiding geven tot relatief grote schommelingen in de schatting van de omvang van de totale populatie van personen geboren tussen 1945 en 1964. Als het databestand bij deze cohorten vervuild is —en er is alle reden om dat aan te nemen— zal dit al snel tot een zeer substantiële overschatting kunnen leiden. Ten tweede kan het zijn dat het HULP-bestand onder jongere cohorten een veel selectievere doorsnede van de joodse populatie vormt dan onder oudere cohorten. Een dergelijke vertekening kan aanleiding geven tot een overschatting van de omvang van deze jongere cohorten.

Gezien de vele onvolkomenheden die aan de hier gepresenteerde toepassing van de vangst-hervangstmethode kleven, kan deze methode onzes inziens niet goed zelfstandig worden gebruikt. Wel biedt zij de mogelijkheid om de uitkomsten van de vooruitberekening 1966-2000 te evalueren en te controleren. De conclusie luidt dan dat de resultaten van de vangst-hervangstmethode de vooruitberekening in grote lijnen ondersteunen. Het totaal aantal joden in Nederland ligt anno 2000 tussen de 41.000 en de 45.000, met 43.000 als meest waarschijnlijk geachte schatting.

6. Conclusies

In dit artikel is de aandacht gevestigd op het feit dat de demografische gereedschapskist meer instrumenten bevat die gebruikt kunnen worden om een schatting te maken van de omvang van deelpopulaties waarover men onvoldoende informatie heeft op basis van registraties en grootschalige surveys. De mogelijkheden en beperkingen van twee methodes zijn besproken en geïllustreerd aan de hand van de schatting van het aantal joden in Nederland anno 2000.

De ‘historische’ vooruitberekingsmethode is interessant omdat het een verrassende toepassingsmogelijkheid biedt van één van de meest gebruikte demografische instrumenten. Uit het voorbeeld blijkt dat deze methode met vrucht kan worden toegepast. Vooral van belang zijn het hebben of kunnen construeren van een adequate beginpopulatie en het kunnen maken van empirisch onderbouwde veronderstellingen omtrent de trends in de onderliggende demografische processen.

De vangst-hervangstmethode is in het bijzonder interessant indien men de beschikking heeft over kwalitatief goede bestanden met informatie over delen van de totale populatie. Uit het voorbeeld blijkt dat de belangrijkste problemen bij de toepassing van deze methode zijn: selectiviteit van de bestanden; vervuiling van bestanden (de effecten van geboorte, sterfte en migratie zijn niet volledig bijgewerkt); en het niet in alle gevallen kunnen nagaan of gegevens in verschillende bestanden nu wel of niet op dezelfde persoon betrekking hebben.

In de hier behandelde casus zijn beide hier besproken schattingsmethoden naast elkaar gebruikt. Een dergelijke methode biedt het grote voordeel dat de resultaten onderling vergeleken kunnen worden. Indien de beide methoden grosso modo tot dezelfde resultaten leiden, versterkt dit de plausibiliteit van de uitkomst. Leveren de methoden duidelijk verschillende resultaten op, dan kan dat als startpunt dienen van een kritische reflectie op de oorzaken hiervan. Zijn de gebruikte veronderstellingen wel juist? Zijn de bestanden wel bruikbaar? Deze reflectie kan leiden tot bijstelling van de resultaten of tot de conclusie dat één of beide methoden in het onderhavige geval niet bruikbaar zijn. Deze vorm van ‘triangulatie’ van onderzoeksresultaten is zeer aan te bevelen, omdat het de plausibiliteit van de gemaakte schattingen sterk kan vergroten

De resultaten van beide methoden suggereren dat de omvang van de totale populatie joden in Nederland (inclusief buitenlandse joden) tussen de 41.000 en 45.000 ligt, met 43.000 als meest waarschijnlijk geachte schatting. Hiervan betreft 70 procent halachische joden en 30 procent vader-joden.

Als gevolg van de forse onevenwichtigheden in de leeftijdsverdeling van de joodse bevolking, is het zeer aannemelijk dat de totale joodse bevolking in de nabije toekomst zal gaan krimpen. Door de hoge gemengde huwelijks-sluiting neemt het aandeel vader-joden nog verder toe. Tussen 2000 en 2020 zal de totale joodse bevolking in Nederland teruglopen met naar verwachting 2.000 personen. Daarnaast zal er sprake zijn van een verdere vergrijzing van de joodse bevolking.

De onderzoeksopzet van het OJIN 1999 is wellicht meer algemeen bruikbaar voor studies van kleine (etnische) groepen waarvan er in Europa steeds meer komen. Met standaardmiddelen (bevolkingsregistraties, kerkelijke registers) zijn dit soort groepen steeds moeilijker te benaderen. Er is echter wel steeds meer administratieve informatie beschikbaar. Ook geldt voor deze groepen doorgaans dat men specifieke achternamen heeft. De keuze voor onorthodoxe methoden van onderzoek uit andere wetenschaps-gebieden afkomstig (namenselectie voor interviews, vangst-hervangst-methode) verdient dan ook nadrukkelijk de aandacht.

Literatuur

- Bishop, Y.M.M., S.E. Fienberg en P.W. Holland (1975), *Discrete multivariate analysis: Theory and practice*. Cambridge MA: The MIT Press.
- CBS (1981), *14^e Algemene volkstelling annex woningtelling 28 februari 1971. Deel 3: Kerkelijke gezindte*. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Imhoff, E. van en H. van Solinge (2001), *Schatting individuele verdeling joodse tegoeden*. Den Haag: NIDI (Rapport 60).
- Kunst, A. (1997), *Cross-national comparisons of socio-economic differences in mortality*. (Dissertatie Erasmus Universiteit Rotterdam).
- Praag, Ph. van (1971), *Demografie van de joden in Nederland*. Assen: Van Gorcum. Publicaties van het Nederlands Interuniversitair Demografisch Instituut (NIDI) te Den Haag (Rapport no. 1).
- Seber, G.A.F. (1982), *The estimation of animal abundance and related parameters*. London: Charles Griffin.
- Smit, F., W. Brunenberg en P. van der Heijden (1996). Het schatten van populatiegroottes. Toepassingen en een voorbeeld. *Tijdschrift voor Sociale Gezondheidszorg*, 74, pp. 171-176.

- Solinge, H. van en M. de Vries (red.) (2001), *De joden in Nederland: demografisch profiel en binding aan het jodendom anno 2000*. Amsterdam: Spinhuis.
- Vedder, A. (1961), *De Joden in Nederland na de tweede wereldoorlog*. Amsterdam: Joachimsthal's uitgevers.
- Visscher, G. (1997), De blinde vlek van het CBS: Systematische vertekening in het opleidingsniveau. De nonrespons in de Enquête Beroepsbevolking. *Sociologische Gids*, 44, pp. 155-179.